

SÁMEDIGGI

132 kV kraftlinje Noranett Kulturminneundersøkelser 2024

Tor-Ketil Krokmyrdal og
Ingrid Johanne Berger

Raporta x Rapport

Sisdoallu / Innholdsfortegnelse

1. Innledning og bakgrunn	4
1.1 Innledning	5
1.2 Metode	4
1.3 Feltarbeidet	5
1.4 Kulturminneloven	6
1.5 Begrepsavklaring	6
2. Undersøkellesområdet	7
2.1 Historisk bakgrunn og kilder	8
3. Kulturminneundersøkelsen	9
3.1 Polljordtinden	12
3.2 Hognfjorden (med Leirbogen)	14
3.3 Reinsnes	15
3.4 Finnes / Gårdselva (Forfjorden)	16
3.5 Langvassdalen	18
3.6 Alset / Buksnes	19
3.7 Tranes	24
3.8 Åkenes / Sørklubben	25
3.9 Risøyhamn	26
3.10 Rishågen	27
3.11 Nattmålsholen	28
3.12 Brynlifjellet / Brynliskaret	29

3.13 Melrabben trafostasjon - Alsvåg	29
4. Konklusjon	30
4.1 Berørte kulturminner	30
4.2 Buksnes	31
4.3 Endringer og justeringer av planlagte traseer	31
Kilder	32

1. Innledning og bakgrunn

1.1 Innledning

I forbindelse med planer om utbygging av nytt regionalt distribusjonsnett på 132 kV av Noranett har arkeologer fra Sametinget befart områdene der linjen er planlagt bygget. Kraftlinjen som Noranett planlegger skal strekke seg gjennom tre kommuner i Vesterålen: fra Sortland i sør til Andøya i nord, og delvis over til Øksnes i øst. I løpet av september og oktober 2024 ble totalt ca. 160 km alternative traseer befart og 31 kulturminner registrert i gjeldende områder. Formålet med en slik befaring har vært å undersøke om den planlagte kraftlinjen kommer i konflikt med samiske kulturminner og vurdere om og hvordan tiltaket påvirker eventuelle kulturminneinteresser. Samiske kulturminner er beskyttet av loven om kulturminner av 1978 (kulturminneloven) §4 som sier at alle samiske kulturminner datert 1917 eller eldre regnes som automatisk fredet.

Dagens kraftlinje ble bygget på 1960-tallet og vil ha en alder på mer enn 70 år før en ny kraftlinje er på plass. Kapasiteten til eksisterende linjenett er dog for svak for dagens etterspørsel av strøm. De nye kraftlinjene skal øke overføringskapasitet og forsyningssikkerhet i regionen. Kraftlinjene vil bestå av H-mast i kompositt eller stålmas., typisk høyde 13-18 m, typisk spenn ca. 200-300 m og rettighets- og ryddebelte på 30 m. Ved bygging av 132 kV-linje kan deler av den gamle 66 kV-linje rives.

1.2 Metode

Metodikken under feltarbeidet besto primært av overflateregistrering. Overflateregistrering består av å registrere synlige kulturminner over bakken ved hjelp av innmålinger i form av QGIS, samt GPS koordinater. Det har også blitt benyttet jordbor for å finne trekull på mulige boplasser, dette gjelder også både synlige og usynlige strukturer under markoverflaten. Innsamlet trekull har blitt sendt inn og datert ved NTNU – Nasjonallaboratoriene for datering. Innmålinger har også blitt gjort ved hjelp av fritegning fra lidar. Enkelte kulturminner som er delvis synlige over bakken blir lettere å avklare ved hjelp av lidar, som f.eks. gammetufter. Lidar har også blitt benyttet i forkant av feltarbeidet for å finne mulige strukturer langs traseen.

1.3 Feltarbeidet

Feltarbeidet ble gjennomført i perioden 01.09.2024 til 31.10.2024 av Tor-Ketil Krokmyrdal, Johan Grøtte, Ingrid Johanne Berger og Arne Håkon Thomassen. Selve beltet for den planlagte traseen ble undersøkt, samt noen nærliggende områder som ble vurdert til å ha stort potensiale for funn. Undersøkelsene har hovedsakelig blitt gjennomført gjennom visuell overflateregistrering og ved hjelp av jordbor. Prøvestikk er foretatt på et par lokaliteter. Metallsøker har blitt brukt hvor det har vært hensiktsmessig som i og rundt tufter og ved en røsteplass som ble funnet, og bare unntaksvis har signaler blitt gravd som ved prøvestikk i røsteplass og i mødding ved hustuft.

Deler av traseen var utfordrende å gå på grunn av veldig ulendt og overgrodd terreng. Et par områder viste seg også å være for bratte til å følge traseen fullstendig. Været ble dessuten en faktor utover høsten, og hvilke stykker av traseen som kunne undersøkes måtte planlegges deretter med tanke på HMS. Der den nye traseen er planlagt bygget parallelt med den eksisterende har det også tidvis vært utfordrende å gå på grunn av hogst som ligger i den ryddete traseen.

I løpet av september måtte vi i stor grad planlegge fremover i tid på grunn av dårlig vær. Av den grunn ble det bestemt at der traséen gikk over høydedrag måtte befares så fort som mulig. I og med at det begynte å legge seg snø på fjellene den siste uken i september var dette et lurt valg. Utover dette ble det noe tidspress i sammenheng med å befare traséen ferdig før snøen rakk å legge seg lenger ned i terrenget.

Funn ble registrert ved hjelp av Feltregistrering på nettbrett og ført inn i feltdagbok. Også GPS ble tatt i bruk på hvert enkelte funn. På lokaliteter der det ble påvist trekull er stratigrafi ført inn i feltdagbok.

Tabell over typer og antall kulturminner	
Kulturminnetype	Antall
Varde	2
Merkestein / Grensestein	5
Árran / ildsted	8
Melkegrop	3
Gammetuft	3
Tuft	4
Sommerfjøs	1

Røsteplass	1
Militæranlegg	2
Revebås	1
Grop	1

1.4 Kulturminneloven

Samiske kulturminner fra 1917 og eldre er automatisk fredet, jf. kulturminneloven § 4 annet ledd. Samiske kulturminner er først og fremst fysiske spor, løse og faste, etter samisk virksomhet, men også immaterielle minner som f.eks. stedsnavn og lokal tradisjon hører inn under begrepet. Eksempler på samiske kulturminner kan være gammetufter, teltplasser, gravplasser, offersteder, fangstanlegg, bogasteller, melke- og merkeplasser, melke-, merke- og sperregjerder, sennegrasssteder, urtesamlingsplasser, seljebarkplasser, sagnsteder som hellige fjell, hellige innsjøer, muntlige fortellinger og joik knyttet til bestemte steder, lekeplasser for barn, møteplasser og spøkelsesplasser. Det er ikke tillatt å skade eller skjemme et fredet kulturminne eller sikringssonen på minimum 5 meter rundt dette, jf. kml. §§ 3 og 6.

1.5 Begrepsavklaring

Àrran – ildsted / bål plass.

Gamme - er en samisk hustype med torv vegger. Det finnes også forrådgammer som var uten isolerende torv vegger hvor mat og utstyr ble lagret.

Gammetuft – en tuft hvor det har stått en jordkledd gamme.

ID – Identifikasjonsnummer i den nasjonale kulturminnedatabasen Askeladden.

Lidar - flybåren LIDAR-teknologi for å analysere store landskapsrom med tanke på kartfesting av ulike typer kulturminner.

Melkegrop / kjølegrop - grop gravd ned i bakken som var fylt med vann for avkjøling av melk og andre produkter som trengte avkjøling for kunne oppbevares uten at de ble fordervet.

Moh – Meter over havet.

N – Nord

Syllsteinstuft - tuft hvor det har stått bygninger som for eksempel helt eller delvis lafte bygninger og grindverksbygg hvor nederste stokker (sylla) i bygget hvilte på syllsteiner.

Tuft – er en betegnelse hvor det ikke er valler etter jordkledde vegger og det er heller ikke synlige syllsteiner, men det utelukker ikke at slike bygninger kan ha stått på plassen og at valler eller

syllsteiner er fjernet. Det kan også ha vært andre type bygninger som for eksempel med stolper som har vært nedgravd. Det kan også være at syllsteinene har vært så lave at de er blitt så overgrodd at de ikke kan sees i overflaten.

S – Sør.

Uavklart – kulturminnets vernestatus er uavklart og trenger avklaring. Kulturminner med vernestatus uavklart betyr at videre arkeologiske undersøkelser er nødvendig for en endelig avklaring av vernestatus.

V – Vest.

Ø – Øst.

2. Undersøkellesområdet

De planlagte traséene går gjennom Andøy, Sortland og Øksnes kommune i Nordland fylke. De alternative kraftlinjene traseene som er planlagt er ca. 160 km lang, ingen anleggsveier og -plasser er oppgitt og heller ikke befarat.

Områdekart: Forslag til plassering av 132kV kraftlinje

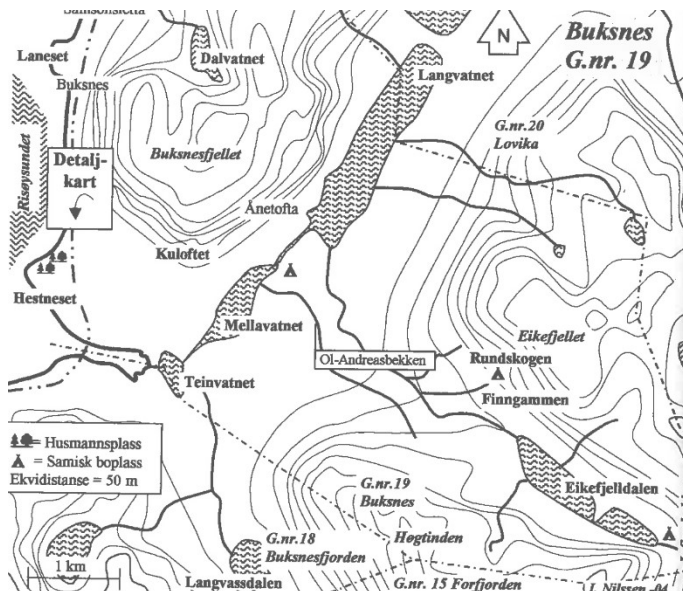
2.1 Historisk bakgrunn og kilder

Historiske kilder peker på at det har vært samiske bosetninger vest for Tjeldsundet i noen århundrer. Ifølge Johan Borgos sin bok *Samer ved storhavet* (2020) er det usikkert hvor og når samene bosatte seg vest for Tjeldsundet (s. 12). Kilder peker på at det i 1590 ble nektet for at det fantes samiske bosetninger i området (Qvigstad, 1929, s. 5, i Borgos, J., 2020, s. 11), men at det i 1609 ble bekreftet at det bodde samer i Lofoten, Vesterålen og Andøy. Etter 1600 skal antallet skriftlige kilder som beviser samiske bosetninger og aktivitet på øyene vest for Tjeldsundet ha økt betydelig (Borgos, J., 2020, s. 12).

Johan Borgos legger skriftlige kilder til grunn i sin bok (skattelister osv.), og har derfor oversikt over samiske bosetninger fra (hovedsakelig) 1600-tallet og fremover. Informasjon om eldre

bosetninger må eventuelt hentes fra andre kilder (noe trekullprøver kan gi svar på).

Samer ved storhavet (2020) forteller at det har vært samiske bosetninger i både Osvoldalen, Hognfjorden / Sørfjorden og Reinsnes / Roksøya fra 1600-tallet, mens kildene sier at det i Forfjorden og Buksnesfjorden har vært samiske bosetninger fra tidlig 1700-tall (Borgos, 2020, s. 268-279). Borgos peker på *den lille istid* (ca. 1300 til 1850) som en mulig forklaring på hvorfor skattelistene viser til forflytning av samiske bosetninger fra fjellet og ned til kysten på 1600-tallet (2020, s.

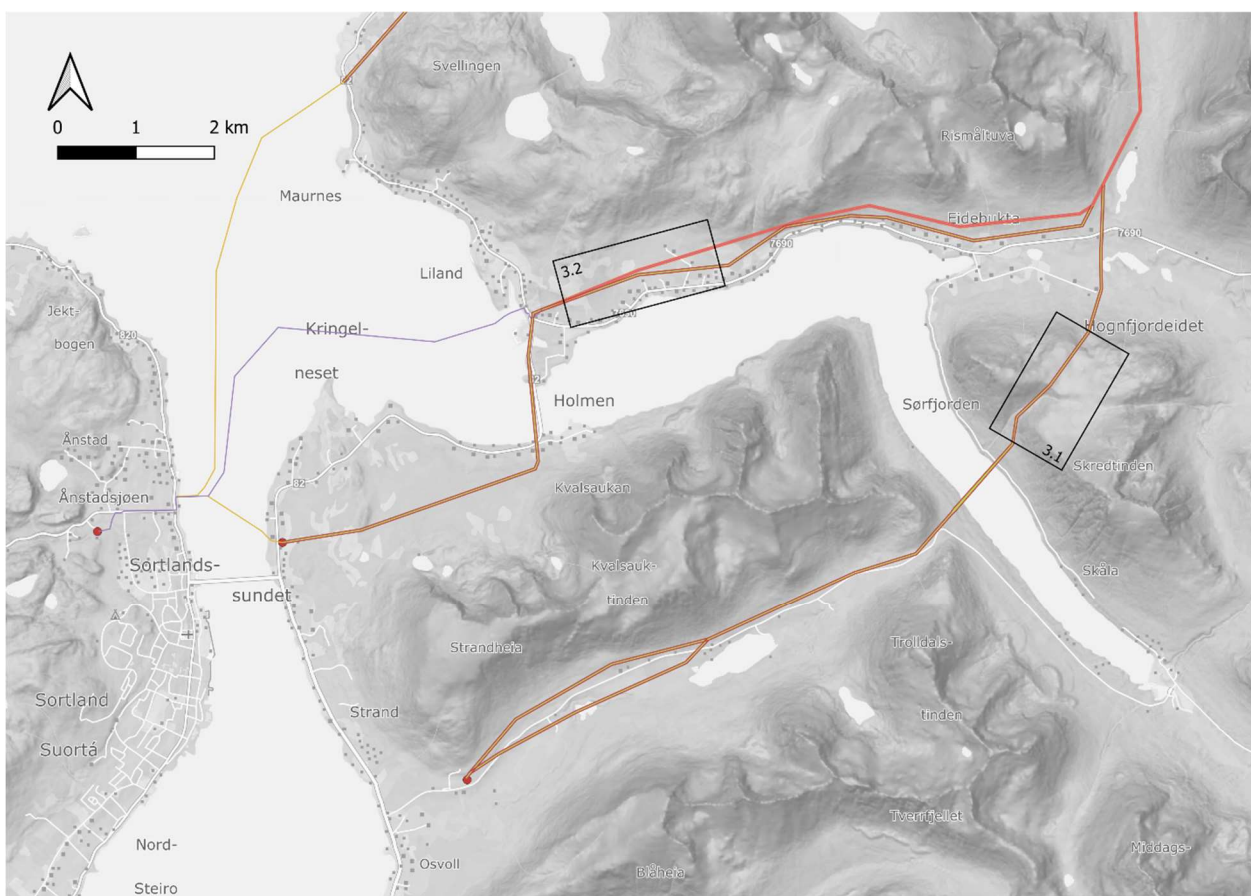
Figur 1. Kart over Buksnes, Gnr. 19. (Borgos, 2004, s. 136).

23). Ved Buksnes har det vært bosetninger

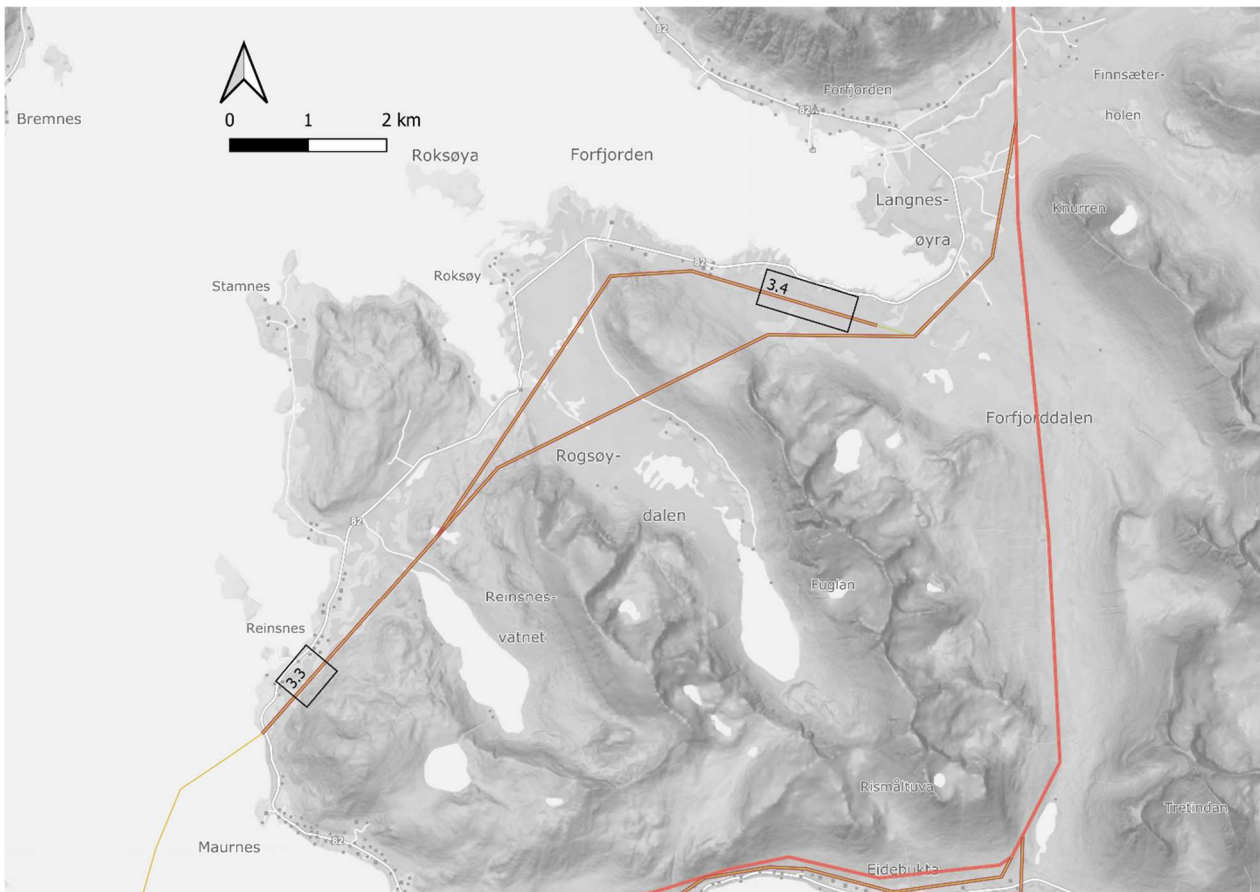
over lang tid, både norske og samiske. De eldste skriftlige kildene peker på at det har vært bosatt siden 1500-tallet. Blant annet ble det drevet tamreindrift i området på 1800-tallet (Borgos, 2004, s. 137). Gården skal ha ligget folketom i noen år fra 1808 og frem til et samisk par bosatte seg der i 1815 og ble der i om lag tre tiår. Dette regnes som den samiske perioden av bosetninger i Buksnes. De drev gården som fiskebønder og drev også med båtbygging, noe forholdene la til rette for med nærliggende furuskog (Borgos, 2004, s. 143). Omtrent samtidig kommer det folk fra Trøndelag i flere omganger og bosetter seg i Buksnes for kortere og lengre perioder (Borgos 2004, s 145-146).

3. Kulturminneundersøkelsen

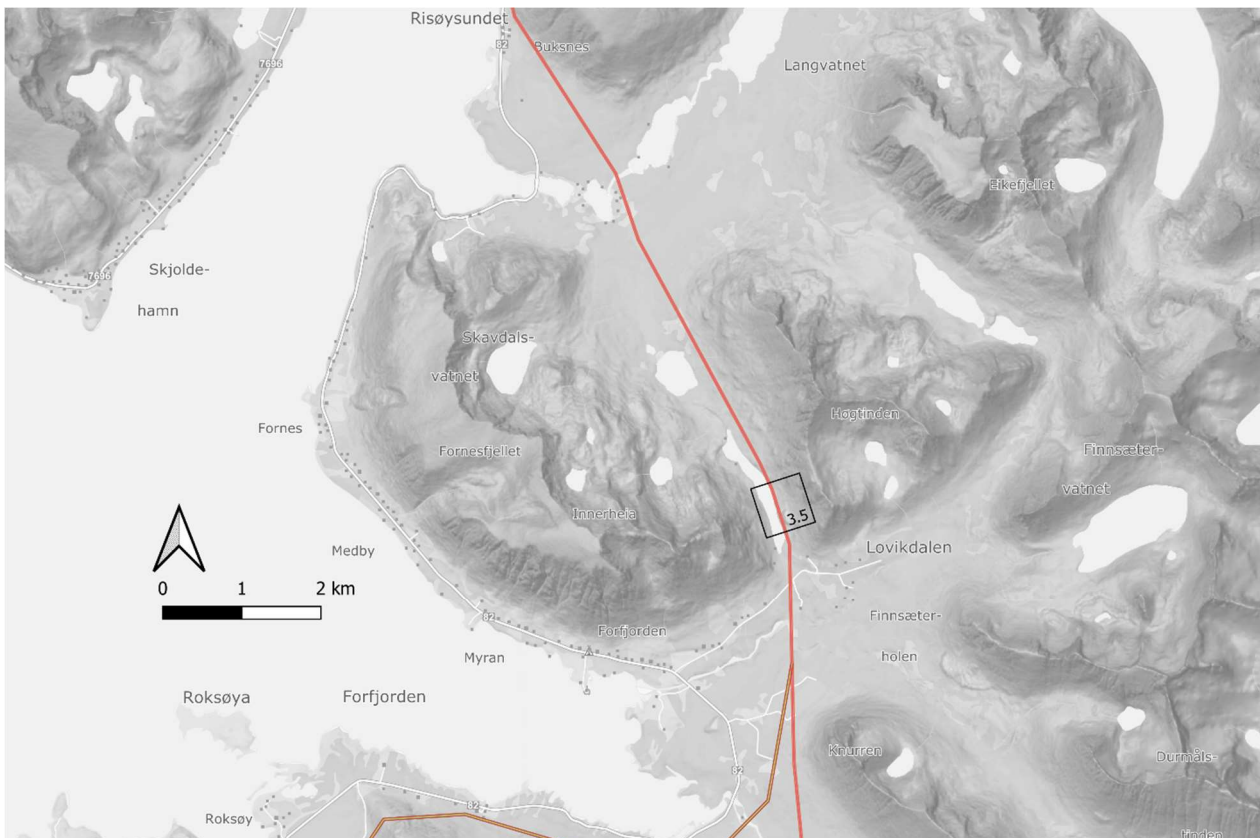
Undersøkelsesområdet er delt opp i 11 underområder som vil bli beskrevet i hvert sitt underkapittel. På områdene utenfor disse er det ikke gjort nye registreringer. Områdene tar både for seg kulturminner som har blitt registrert som automatisk fredet og kulturminner uten fredning.

Figur 2. Kulturminneområder Hognfjorden / Sørfjorden.

Figur 3. Kulturminneområder Reinsnes / Forfjorddalen

Figur 4. Kulturminneområder Lovikdalen / Langvassdalen

Figur 5. Kulturminneområder Buksnes / Risøysundet

Figur 6. Kulturminneområder Risøyhamn / Bjørnskinn

3.1 Polljordtinden

Traséen ved Polljordtiden går fra Forfjorddalsvatnet, over Hongfjordeidet deretter over fjellet før den går ned i Polljorddalen og ned til Sørfjorden. Fra fjellovergangen får man veldig god utsikt mot Forfjorddalen i N og mot Sørfjorden i S. I dag brukes området blant annet til tamreindrift. Områdene på nedsiden av fjellet er preget av bjørkeskog og delvis granskog, mens det i høyden i stor grad er bevokst av lav. Fra fjellet og på nedstigningen mot Sørfjorden går traséen et stykke parallelt med Polljordelva. Her er det også veldig tettvokst bjørkeskog.

Bilde 1. Årran med utsikt mot Forfjorddalen i N. AskID: 323440.

Askeladden ID	Navn	Type	Vernestatus
94744	Lappjorda	Gammetufter	Automatisk fredet
148228-1	Polljordtinden	Árran	Automatisk fredet
323428-0	Polljordtinden	Varde	Uten vern
323429-0	Polljordtinden	Merkestein	Automatisk fredet
323440-0	Polljordtinden	Árran	Uavklart
324062-0	Polljorddalen	Grop/ukjent	Uten vern

På Lappjorda ved Hongfjordeidet er fra tidligere registrert en gammetuft ID: 94744 denne blir liggende ca. 27 m V for traseen. På fjellet er det fra tidligere registrert et árran som er automatisk fredet og som ligger ca. 350 m fra eksisterende linje og ca. 350 m SØ for planlagt trasse (ID: 148228-1). Utenom dette er det ingen registrerte eller kjente kulturminner utover de som er registrert på årets befarings.

På Polljordtinden ble det registrert en varde og en merkestein (hhv. ID: 323428-0 og ID: 323429-0 i Askeladden). Varden har fått status som ikke fredet, mens merkesteinen har fått status som automatisk fredet. Begge er likevel utenfor Noranett sitt rettighetsbelte og det er av den grunn ikke ansett at det vil oppstå konflikter mellom utbygging og kulturminner her.

ID: 323428-0 - Varde, ikke fredet. Måler 1,5 m x 1,5 m med god utsikt i NV og N. (ID: 323428-0): Varde ved Polljordtinden, ca. 350 moh. Måler 1,5 m i høyde og 1,5 m i bredde. Veldig god utsikt mot N innover mot Forfjorddalen. Ligger ca. 464 SØ for traseen.

ID: 323429-0 - Merkestein, fredet. Måler L: 33 cm, B: 18 cm og H: 14 cm. Utsikt mot N. Merkestein av kvarts. Måler 33 cm lengde, 18 cm bredde og 14 cm høyde. Ligger på stor jordfast stein. Godt synlig i terrenget og god utsikt mot N. Ligger ca. 527 m SØ for traseen.

ID: 323440-0 – Árran, uavklart vern. Lite árran består av 11 steiner i varierende størrelse fra små til mellomstore steiner som danner en rund sirkel. Overgrodd med mose og sand i bunnen. Vendt nord mot Forfjorddalen, og ligger på et vindutsatt berg. Ikke funnet trekull. Ligger ca. 43 m sørøst for trase.

ID: 324062-0 – Ukjent type grop. Måler 50 cm x 57 cm, ca. 21 cm dybde. Ligger ved siden av et rektangulært felt med død plantevekst som er på størrelse med en Euro Palle. Både gropen og den døde vegetasjonen kan muligens hatt sammenheng med utbygging eller vedlikehold av 60 kV kraftlinje? Ikke påvist trekull. Gropen ligger i traseen, men er ikke fredet.

3.2 Hognfjorden (med Leirbogen)

Askeladden ID	Navn	Type	Vernestatus
323433-0	Leirbogen	Melkegrop	Automatisk fredet
323434-0	Jettasbogen	Merkestein	Uavklart
323435-0	Jettasbogen	Grensestein/-merke	Uten vern
323441-0	Jettasbogen	Grensestein/-merke	Uten vern

Området ved Hognfjorden strekker seg fra Leirbogen i V, gjennom Eidebukta og til Forfjorddalsvatnet i Ø. Terrenget er i stor grad preget av myrområder i V og Ø med noe vekst av bjørkeskog mellom. Ved Måshella skråner terrenget oppover mot Grønnlia i N. Forbi Eidebukta og mot Forfjorddalsvatnet vokser det også noe planteskog av gran. Store deler av linjen går også gjennom dyrket mark, spesielt i S mot Hognfjorden.

Ved Leirbogen, like før Liland, strekker den planlagte traséen seg fra Leirbogen i V og mot Forfjorddalen i Ø, mer eller mindre parallelt med Hognfjorden og bilveien i S. Store deler av utbyggingsområdene er her myr og dyrket mark. Stort sett flate områder.

Ved Leirbogen ble det registrert en melkegrop som har fått status som automatisk fredet.

ID: 323433-0 - Melkegrop med mål 55 cm x 55 cm. Ca. 20 cm dypt vann før 10 cm sandlag med steinbelagt bunn. Avstanden fra vannoverflate til overflate terreng er 25-30 cm. Orientert NØ-SV. Melkegroppen ligger på en liten flate i myr og terrenget skråner slakt mot S.

Dette kulturminnet ligger innenfor rettighetsbeltet til linje "132 kV-ledning 04" (øvre trase) og er automatisk fredet.

ID: 323434-0 – Merkestein uavklart vernestatus. Måler 30 cm x 15 cm, 14 cm høyde. Merkesteinen er i hvit kvartsitt- / kvartsblanding. Ligger på en større jordfast stein i en myr. Godt synlig i terrenget. Kulturminnet ligger i eksisterende trase, ca. 12 m fra planlagt nedre trase.

ID: 323435-0 – Grensestein / grensemerke. Ikke fredet. Måler 23 cm x 16 cm, 12 cm høyde. Ligger på en større jordfast stein. Den jordfaste steinen har risset inn et kors under grensesteinen. Ligger ca. 3 m N for nedre trase alternativ.

ID: 323441-0 – Grensestein ikke fredet. 80 cm bredde, 70 cm høy, 10 cm tykk. Ligger i et torvuttak. Ligger ca. 50 m N for nedre trase alternativ.

Bilde 2. Melkegrøp. ID: 323433. Foto: T. -K. Krokmyrdal

3.3 Reinsnes

Askeladden ID	Navn	Type	Vernestatus
323566-0	Reinsnes	Grensestein	Uten vern

ID: 323566-0 – Grensestein. To synlige steiner en større mot V, og en mindre mot Ø samt flere overgrodde steiner, ligger inntil og holder på plass en spiss grensestein. Vannrett stein i V måler 54 x 30 cm og 14 cm tykk. Grensesteinen er spiss og står loddrett den måler 35 cm i høyden og 20 cm bredden. Grensesteinen har noe kvarts i seg og er godt synlig i terrenget mot V. Grensesteinen ligger i dag omtrent på grensen mellom bruks nr. 8 og 10 som kan være gammel grense mellom en gård på Tjønnsbergan og en gård på selve Reinsnes. Kulturminnet ligger i traseen og er ikke fredet.

3.4 Finneset / Gårdselva (Forfjorden)

Askeladden ID	Navn	Type	Vernestatus
323606-0	Vedneset	Melkegrop	Automatisk fredet
323608-0	Finneset	Árran	Automatisk fredet
323607-0	Finneset	Árran	Automatisk fredet
324924-0	Forfjordelva	Árran	Automatisk fredet
8264	Reingjerdet	Gammetuft	Automatisk fredet

Strekningen mellom Finneset og Gårdselva består stort sett av myr med enkelte tørre områder. Kraftlinjen er foreslått å gå fra (1) Roksøya i SØ, mellom Øverlemmen og Nerlemmen og østover gjennom Vidbukta før den vender nordover mot Forfjordelva, og (2) over en høyde mellom Gardsfjellet og Trolldalen i Ø og Heia i V og videre NØ mot Vedneset. På alternativ 1 ligger Forfjorden godt synlig i N med Heia og Trolldalen i S. Høyden mellom Gardsfjellet og Heia på alternativ 2 er preget av noe myrete terreng, delvis bratte områder og en del bjørkeskog.

ID: 323606-0 - Melkegrop - Rektangulær, 50 cm x 56 cm. Mellom 12 og 20 cm fra naturlig terrengoverflate og ned til forsenkningens overflate. 35 cm med "slam" før sand-, grus- og steinlagt bunn. Trolig hatt sammenheng med reindrift i området. Kulturminnet ligger i traseen og er automatisk fredet.

ID: 323608-0 - Árran. Funn av trekull 4 cm under overflaten ved mindre bjørkevekst. Under overflaten ved trekullet ligger det flere steiner som antagelig kan ha utgjort et árran. Kulturminnet ligger ca. 14 m S for traseen. Dette er datert til romertid i perioden 268 til 422 e.Kr.

ID: 323607-0 - Árran, V for en stor steinblokk som danner en heller over funnsted. Funn av trekull både i overflaten og i dybden. Delvis utsikt ned mot fjorden i N. (Stratigrafi beskrevet i Askeladden). Kulturminnet ligger ca. 37 m S for traseen. Dette er datert til førromersk jernalder i perioden 350 til 151 f.Kr.

ID: 324924-0 - Árran. Ca. 12 cm under brun torvmasse er det ca. 1 cm med brent jord og trekull. Árran ligger bak en stor jordfast stein som gir ly for vind fra nord og vest. Kulturminnet ble funnet på tur ned langs Forfjordelva for å befare traseen på andre siden av elva, kulturminnet ligger ca. 195 m V for traseen. Dette dateres til tidlig middelalder i perioden 1169 til 1228 e.Kr.

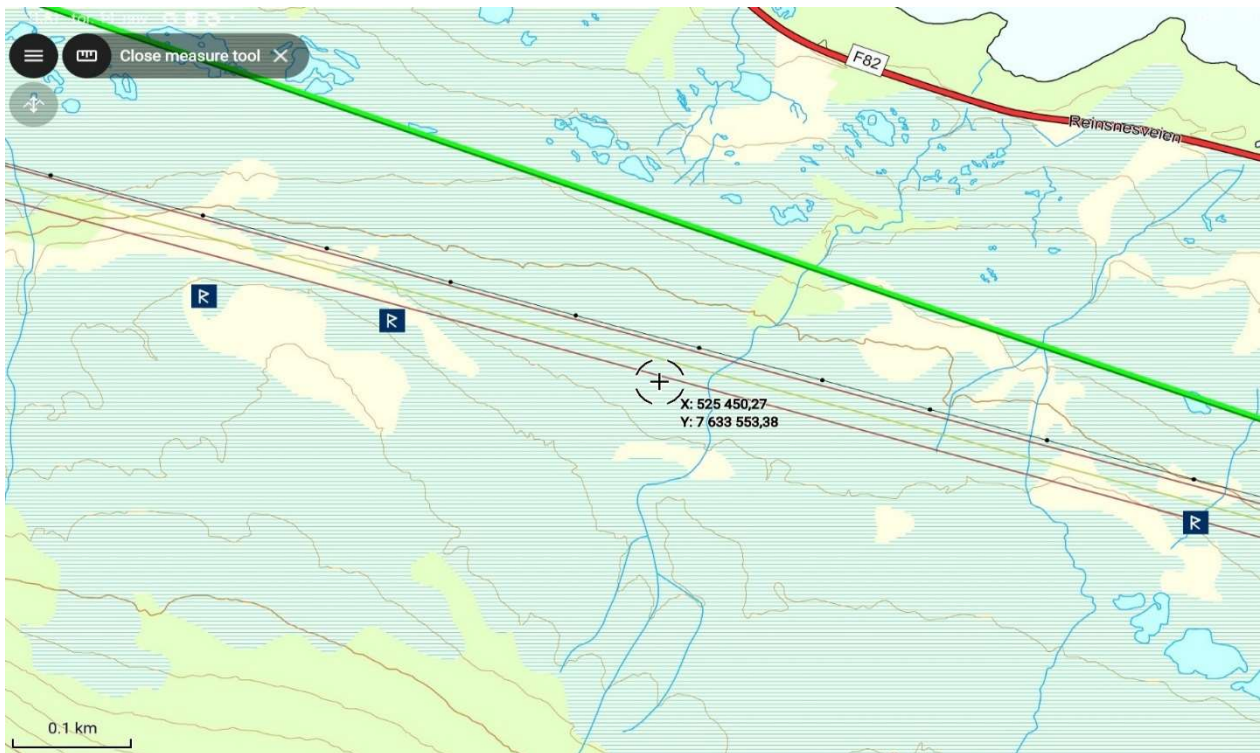
ID: 8264: Kontrollregistrert i 2024 av fylkeskommunen og sametinget. Ingen av de tidligere beskrevne kulturminnene ble funnet og det ble ikke oppdaget noen strukturer som kan tolkes som

norrønt. I stedet ble en gammetuft oppdaget. Ansvarlig organisasjon ble overført til sametinget og geometrien ble justert.

Rett utenfor denne tuftens geometri fant vi trekull. Her ble det av den grunn gjort et prøvestikk som resulterte i at det ble påvist et godt lag med trekull, som tolkes som ildsted. Gammetuften ligger mellom de to alternative traseene, ca. 21 m V for den øverste traseen og ca. 98 m Ø for den nedre traseen. Gammetuften dateres til perioden mellom år 1517 og år 1642.

Bilde 3. Árran, ID 323607. Utsikt mot Forfjorden. Foto: T.-K. Krokmyrdal.

Figur 4: Fra V mot Ø ID: 323607-0, 323608-0 og 323606-0

Forfjorddalen strekker seg fra Forfjorden i N, sørover mellom Blåberget og Istindan i Ø og Littlefjellet og Rismåltuva i Ø ned til Eidevatnan i S. Dalen består stort sett av myr med enkelte tørre områder. Tørre områder med relativ nærhet til traséen ble undersøkt i tillegg til myrområdene traséen går gjennom. Forfjordelva renner gjennom nesten hele dalen og har utløp i Forfjorden i N (NV).

I og med at det historisk sett har vært en del samisk aktivitet i Forfjorden og i Hongfjorden ble vi overrasket over at det ikke var noen arkeologiske funn. Dalen består av store områder med myr, noe som trolig har hatt innvirkning på aktivitet på strekningen vi befarte.

3.5 Langvassdalen

Askeladden ID	Navn	Type	Vernestatus
323609-0	Langvatnet	Árran	Automatisk fredet

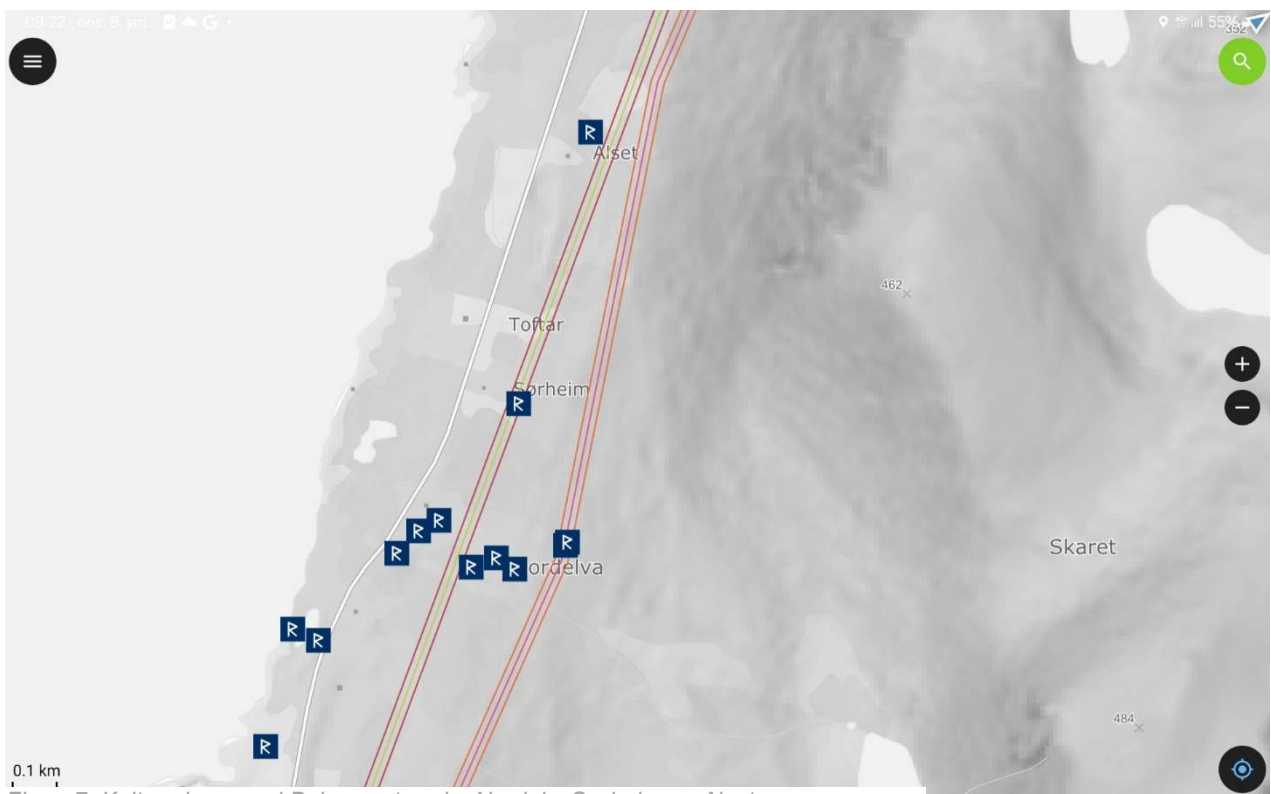
ID: 323609-0 - Árran eller et ildsted med beliggenhet på østsiden av Langvatnet. Kulturminnet befinner seg innenfor beltet til den planlagte kraftlinjen.

Ildsted liggende imellom to større steinblokker som danner ly for vind mot N og V, samt danner et hulrom. Hulrommet er noe ryddet. Ildstedet ligger S for hulrommet, og viser trekull 7cm under markoverflaten. Trekull ble datert til vikingtid i perioden 782 til 882 e.Kr.

3.6 Alset / Buksnes

Askeladden ID	Navn	Type	Vernestatus
18062	Nordelva	Aktivitesområde	Uten vern
102017	Nordelva	Tufteområde (3 tuffer)	Uten vern
324054-0	Sørheim	Tuft	Uten vern
324060-0	Alset	Heller	Automatisk fredet

Området fra Buksnes mot Dragnes strekker seg fra S til N og er preget av en del bjørkeskog, noen felt med plantet granskog og delvis myrete og våte områder. Strekingen beveger seg ut fra Langvassdalen i S, gjennom Buksnes og til Øygårdsbukta med Dragnes i N. Nede ved sjøen

Figur 7. Kulturminner ved Buksnesstranda, Nordelv, Sørheim og Alset.

(Risøysundet) i V finnes det en del bebyggelse, mens det skråner relativt bratt opp mot Tretinden, Norddalstinden og Trollurheia i Ø. Litt N for Alsrud beveger terrenget seg over i flatt, myrete og vått terreng. Deler av strekningen der den nye kraftlinjen er foreslått ligger på et område som allerede er ryddet i sammenheng med oppbygning av eksisterende trasé, og som derfor er preget av mye gammel hogst og en del plantevekst. I tillegg renner det flere bekker og elver på tvers av linjen fra S til N.

Ved Buksnesfjorden er det planlagt at traséen skal gå parallelt med Buksnesveien fra Øygårdselva i N og sørover til Holmen før den svinger østover. Terrenget består av delvis bjørkeskog, delvis myrete områder og noe dyrket mark. Strekningen er relativ flat, men skråner noe mot V etter Alset og mot Sørelva. Fra Sørelva og Godbakken og sørover mot Buksnes går den planlagte traséen noe opp i terrenget gjennom noe brattere terreng ved foten av Tretinden.

NV for Dalhøgda og like ved Nordelva er det (tidligere) registrert syv kullgroper (ID 102008, 102011, 102012, 102014 og 102015). Kullgroper ble brukt for å produsere trekull som ble brukt til smiing eller for å fremstille jern. Det er også tenkelig at noen fremstilte trekull for videre salg.

Siden disse kullgropene ikke tidligere har blitt datert ble det tatt ut trekull for datering fra en av kullgropene (ID 102012), denne dateres mellom år 1298 og år 1394.

At det var såpass mange kullgroper på Buksnes gjorde at det var en mistanke om jernfremstilling på plassen, men tidligere undersøkelser har ikke kunne bekrefte dette.

Jernfremstilling i Norge med bruk av blesterovner er kjent fra år 500 f.Kr. til ca. år 1850. I Nord-Norge er det bare kjent tre plasser hvor det har blitt fremstillet jern, ved Flakstadvåg i Senja kommune og Hemmestad i Kvæfjord kommune som begge dateres eldre jernalder samt ved Misvær i Misvær kommune som dateres middelalder (Bergverkshistorie 2024, Jørgensen 2013).

Fra tidligere økoregistrering var det registrert en tuft (ID: 18062). Økoregistreringer som gjerne var gjort på 1970-tallet er kjent for å upresise innmålinger, det ble derfor bestemt å kontrollere denne registreringen. Resultatet var at det ikke ble funnet noen tuft der nede hvor den opprinnelig var kartfestet, men rundt 57 m lengre Ø og geometrien er derfor justert. ID: 18062 som tidligere var angitt å ligge utenfor traseen ligger nå midt i traseen, den er i tillegg blitt utvidet med de nye kulturminnene som ble funnet rundt tuften.

Også kulturminneområde ID:102017 som ble registrert i 2002 ble kontrollregistrert. Her ble geometrien justert ca. 15 m mot nord, og vil etter justeringen holde omtrent samme avstand til de to trase alternativene som de hadde før justeringen. Tidligere var ID: 102017 registrert som en tuft og 2 gammetufter, men vår undersøkelse viste at det var to syllsteinstufter og en tuft.

ID: 18062 / 324080 - Aktivitetsområde, bestående av hustuft, røsteplass samt mødding med enkelte løsfunn av metallgjenstander og trekull.

ID: 324080-0 - Under undersøkelse av røsteplass i nærheten ble metallsøker brukt på tur ned til bilen. Ved en liten forhøyning nært en liten bekk ble det funnet en rekke signaler, noen av dem ble gravd, dette var en bit slagg / myrmalm.

ID: 18062-1 - Fornminne: Hustuft, enkelte syllsteiner er godt markert, men tuften er totalt sett lite synlig i terrenget. Lyngbevokst, i midten er det einer kratt. Ytre diameter 4 m, syllstein er 0,3 - 0,5 m brede, 0,3 m høye. Mulig åpning mot SV. Rundt tuften er det en svært godt synlig dreneringsgrøft, på øvresiden mot øst er dreneringsgrøften rund, men går så rett ned mot vest på begge siden av tuften. Dreneringsgrøften og tuften er lik Id 10217-1 som ligger ca. 120 m. mot vest. Dreneringsgrøften er 37 cm bred og 25 cm dyp avstanden mellom grøftene i vest er 9,7 m.

ID: 18062-2 – Trekull samt nagle funnet 8cm under overflaten og som var i to fragmenter. Trekullet dateres innenfor perioden 1695 til 1916.

ID: 18062-3 - Funn av to gjenstander, nagle / spiker. En i relativt god stand, og intakt, samt en annen i et mindre fragment.

ID: 18062-4 - To stykk større jernplater. En måler 12 x 10,5 cm, 4-7mm tykk. Platen har tre hull hvor to har rester av nagle i hullet. Annen mindre jernplate måler 8.5 x 4.5 cm. Første tolkning var at det var rester av en ovnsplate, men jernplatene er en tanke tykkere på ene siden i forhold til andre siden noe som kan tyde på at de stammer fra en spade.

Begge ble funnet i lys sand

ID 18062-5 - Røsteplass. Befinner seg i nærheten av registrerte kullfremstillingsanlegg. Mål 2 m Ø-V x 1.1 m N-S.

Det ble tatt ett prøvestikk på 40 x 40 cm over utslag på metallsøker for å bekrefte at dette var en røsteplass. Det ble tatt ut jordprøver for å tørke og så trekke ut jernstøv med magnet. I prøvestykket ble det påvist ca. 5 - 6 cm tykt lag med trekull, samt 1 større og 1 liten bit myrmalm som samlet veier 10 gram. I jordprøven på ca. 2 L ble det trukket ut 9 gram jernstøv samt funnet 2 større biter myrmalm som samlet veier 11,2 gram og 18 små biter myrmalm som samlet veier 11,3 gram. Trekullet dateres til perioden 1695 til 1917.

ID: 18062 ligger i alternativ øvre trase.

Med funn av en røsteplass bekrefter dette at jernfremstilling har funnet sted på Buksnes.

ID 102017 - Kontrollregistrering i september 2024.

Over tuftene er det en tverrgående dreneringsgrøft. Rett over ID: 10217-2 er det en ennå en grøft som er rund i øver kant, men som forsetter rett ned på begge sidene av tuften og videre forbi ID: 100217-3. Grøften er 40 cm bred og 25 cm dyp og i nedre kant er det 6,4 m imellom grøtene fra ene siden av tuftene til andre siden.

ID 102017-2 er en hustuft med ildsted som er sentralt plassert på nordlig langvegg. Med jordbørr ble det tatt ut trekull, men også tegl som viser at ildstedet er helt eller delvis oppbygget av teglstein. Trekullet dateres i perioden 1694 til 1917, mest trolig rundt år 1800.

ID 102017-1 er svært utydelig, men både tuften og grøftene rundt er svært lik ID: 18062-1 som er en svært tydelig syllsteinstuft, det ble derfor konkludert at dette også måtte være en syllsteinstuft.

ID 102017-3 er en liten godt synlig syllsteinstuft, trolig etter ett bur.

ID: 102017 ligger ca. 60 m V - NV (nedenfor) øvre trase linje alternativ og ca. 102 m Ø (ovenfor) av nedre trase linje alternativ.

Lokalitet id: 37605 er en lokalitet der det tidligere var registrert en tuft og to røyser ble kontrollert. Lokaliteten viste seg å ha tre gammetufter og tre rydningsrøyser. Dateringene er at to av gammene dateres innenfor tidsrommet år 1800 til år 1900 noe som passer til skriftlige kilder som nevner at sammen Amund Jonsen med sin kone bodde på Buksnes (Gnr. 19) fra 1815 og noen år fremover. Borgos antyder at han også kan ha arbeidet som smed (Borgos 2004: 143). Den ene gammetuften ID: 37605-4 er svært liten 1,7x2,2 m og kan muligens ha vært smien. Den siste gammetuften her var mye eldre, fra rundt år 1500 og viser samisk tilstedeværelse lenge før skriftlige kilder nevner slik tilstedeværelse. Lokaliteten ligger ca. 225 m fra nedre trase forslag og dermed ikke i konflikt med traseen, men lokaliteten var viktig som referanse for ID: 18062 og 102017.

Diskusjon og konklusjon lokalitetene ID: 102017 og 18062

Lokalitet ID: 102017:

- ID: 102017-3: En liten syllsteinstuft, sannsynligvis et laftet stabbur.
- ID: 102017-2: En bygning med jordgulv og et ildsted plassert sentralt på en langvegg, helt eller delvis bygget opp av teglstein.
- ID: 102017-1: En syllsteinstuft uten funn av trekull, muligens på grunn av en innmontert ovn hvor aske og trekull ble fjernet og deponert utenfor, eller fordi bygningen ikke hadde ildsted. Ingen av tuftene viser tegn til voll etter jordkledde vegger.

Lokalitet ID: 18062:

- ID: 18062-1: En syllsteinstuft lik ID: 102017-1, med en mødding utenfor hvor aske, trekull og jernbiter fra en mulig ovn ble funnet. Dette indikerer at også ID: 102017-1 kan ha hatt en innmontert ovn.

Historisk Kontekst:

- Fra 1700-tallet ble stavgammer/sperregammer, som var torvkledd, tatt i bruk. Laftede bygninger ble først brukt til små bygninger som stabbur og smier før de ble benyttet som

bolighus. Laftede bolighus ble vanlig blant samer på starten av 1800-tallet, men torvkledder gammer var fortsatt mest vanlig (Friis: 2024; Sørli 2008: 205-206; 2016: 42, 44, 57, 60).

Bruk av Bygningene:

- Når vi ser at det er benyttet torvkledder gammer på lokalitet ID: 37605 som var permanente boligbygninger er lite sannsynlig at samer satte opp laftede bygninger (ID: 102017 og 18062) for sesongmessig utmarksnæring som jernproduksjon, da laftede bygninger var dyrere enn torvkledder gammer. Ildsteder av teglstein og bruk av jernovner er heller ikke vanlig i samisk kontekst innenfor datert tidsrom.

Konklusjon:

- ID: 102017 og 18062 er sannsynligvis ikke samiske og derfor ikke fredet etter loven. Kulturminnene, spesielt ID: 18062-5 røsteplassen, er viktig som den første og eneste røsteplassen funnet i Nord-Norge.
- Dateringen til middelalderen på kullgrop ID: 102012 viser aktivitet fra denne tiden, og det er mulig at det også var jernfremstilling i middelalderen. Det kan derfor finnes automatisk fredede kulturminner som ikke er synlige på overflaten og som ikke er blitt funnet og registrert.

ID 324054-0 – Ligger på Sørheim og er en nedgravd tuft. Måler ca. 3 m x 3 m i indre mål, og er mellom 25 - 70 cm i dybde fra terrengoverflate og ned. Skråner noe ned mot NV. Ikke funn av trekull. I etterarbeid er kart fra 1888 og 1926 sjekket og ingen bebyggelse er å se her. Gården Sørheim som tuften ligger på ble ryddet og dyrket etter 1944, trolig er tuften etter hus i denne forbindelse.

ID: 324054-0 ligger i nedre trase linje alternativ, men er ikke fredet.

ID: 324060-0 – Ligger på Alset og er en heller 8 m Ø - V, 1.7 m høy og 2 m inn fra dråpefallet, funn av trekull i helleren. Helleren ligger rett ved en moderne bygning skiltet som Voll gamle. Voll gamle skal være bygget over tuftene til en eldre gamle og ifølge historien skal den eldre gammen vært bygget inntil en heller på steinen og flere barn ble født under steinen. Voll gamle står på NØ side av steinen, mens heller med trekull befinner seg på SV side av steinen. Trekullet er fra vikingtid fra perioden 895 til 1016 e.Kr.

Helleren ligger ca. 37 m Ø for nederste trase alternativ. Kulturminnet er automatisk fredet.

3.7 Tranes

Tranes ligger NØ på Andøya. Området består av delvis myr, delvis bjørkeskog og noe bebyggelse. Terrenget skråner fra Stokken i V og nedover mot fjorden i Ø.

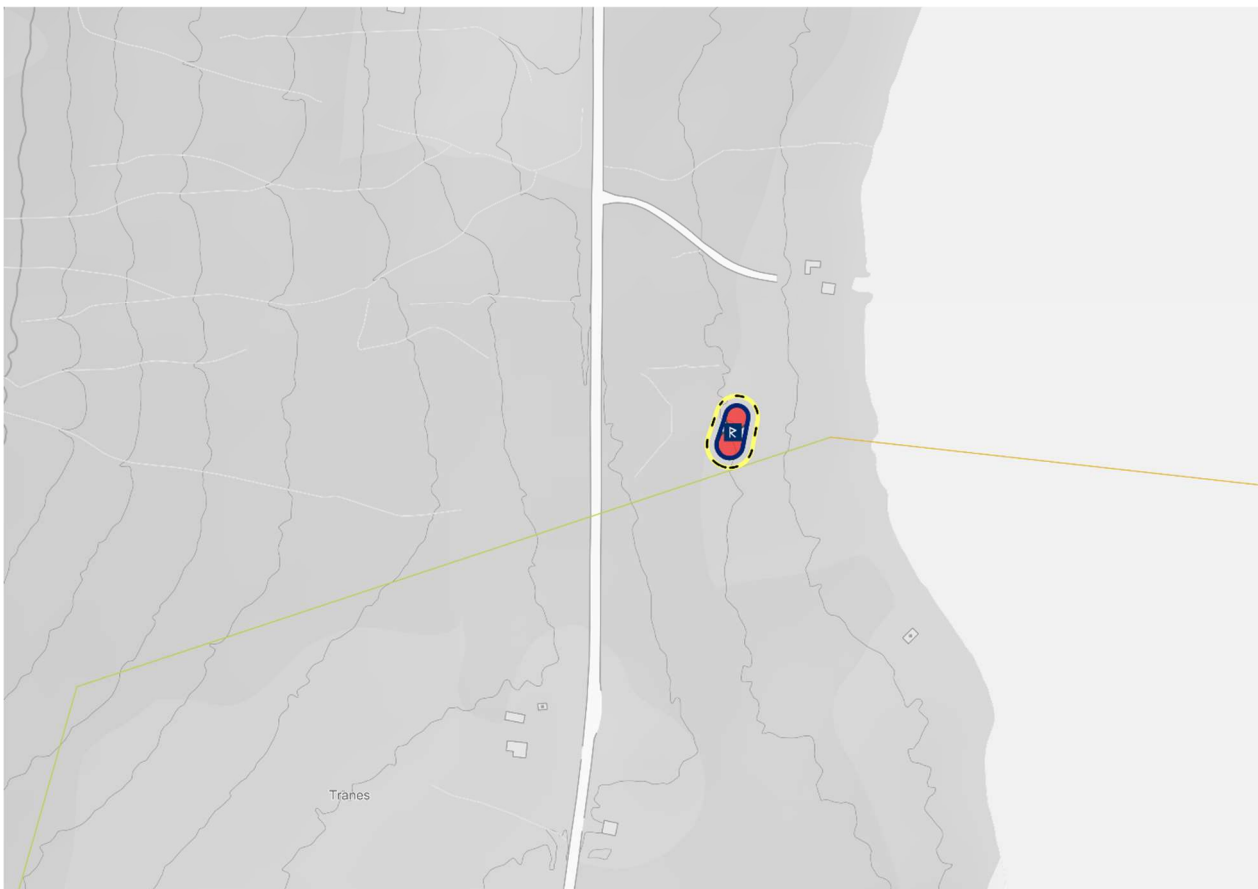
Askeladden ID	Navn	Type	Vernestatus
323918-1	Tranes	Gammetuft	Automatisk fredet
323918-2	Tranes	Gammetuft	Automatisk fredet

To gammetufter på en liten flate med utsikt mot fjorden i Ø.

ID: 323918-1 - Tuft 1 måler ca. 7 m i diameter med opptil 75 cm høye voller. Indre diameter måler 2,5 m N - S og 2,15 m Ø - V. Utgang mot N. Vollen er utrast i Ø og måler der opptil 2,17 m.

ID: 323918-2 - Tuft 2 ligger ca. 1 m NØ for Tuft 1 og måler ca. 6 m i ytre diameter NØ-SV. Meget utrast. Utgang trolig mot SV. Voll måler opptil 64 cm i høyden og opptil 2,5 m i bredden. Indre mål er 4 m i diameter.

Det er ikke påvist trekull i noen av tuftene, men torvlaget i begge er på 30-40 cm dybde. Kulturminnene er automatisk fredet.

Figur 8. Gammetufter på Tranes. Ask. ID 323918.

3.8 Åknes / Sørklubben

Askeladden ID	Navn	Type	Vernestatus
324063-0	Sørklubben	Ildsted	Automatisk fredet
324061-0	Sørjord	Sommerfjøs	Uten vern

Sørvest på Andøya er det planlagt at den nye kraftlinje traseen skal gå parallelt med fjorden fra Åknes i nord og sørover til Sør dalen. Deler av traséen går på samme linje eller like ved siden av eksisterende kraftlinje. Nordvest for Bultinden og et lite stykke sørover er terrenget meget bratt. Her er også traséens belte preget av nedhugget skog som til tider var vanskelig å navigere seg gjennom.

Like S for Sørklubben SV på Andøya ble det registrert et ildsted / árran. Funnet har status som automatisk fredet.

ID: 324063-0 - Ildsted bak en stor stein i le for havet. Ildstedet er anlagt på en stor flat stein uten noen kantsteiner. Trekull tatt ut med jordbor 7-9 cm ned. Trekullet ligger helt ned mot steinen ildstedet ble anlagt på. Trekullet dateres til sent middelalder i perioden 1427 til 1450 e.Kr. Kulturminnet ligger i traseen og er automatisk fredet.

ID: 324061-0 - Sommerfjøs. Forfalt slik at det fra nedsiden kan ligne på vollene i en gammetuft med tydelige vuller og forsenkning i midten. Øvre vegg står delvis ennå og viser rester av småfebåser. Taket har vært oppbygget av tilhugde tynne bjørkestammer hvor det har ligget bord opp på, på dette bjørkenever og torv. Langs kantene har det ligget stein sammen med torven for å forhindre at vinden skulle blåse torv og never av taket. Orienteret ØNØ. Sommerfjøsene har mest trolig tilhørt gården rett nedenfor og dateres til slutten av 1800 eller starten av 1900 tallet. Den er ikke fredet og ligger ca. 12 m V for traseen.

Figur 9. Árran ved Sørklubben (Gobonkeila). AskID 324063.

3.9 Risøyhamn

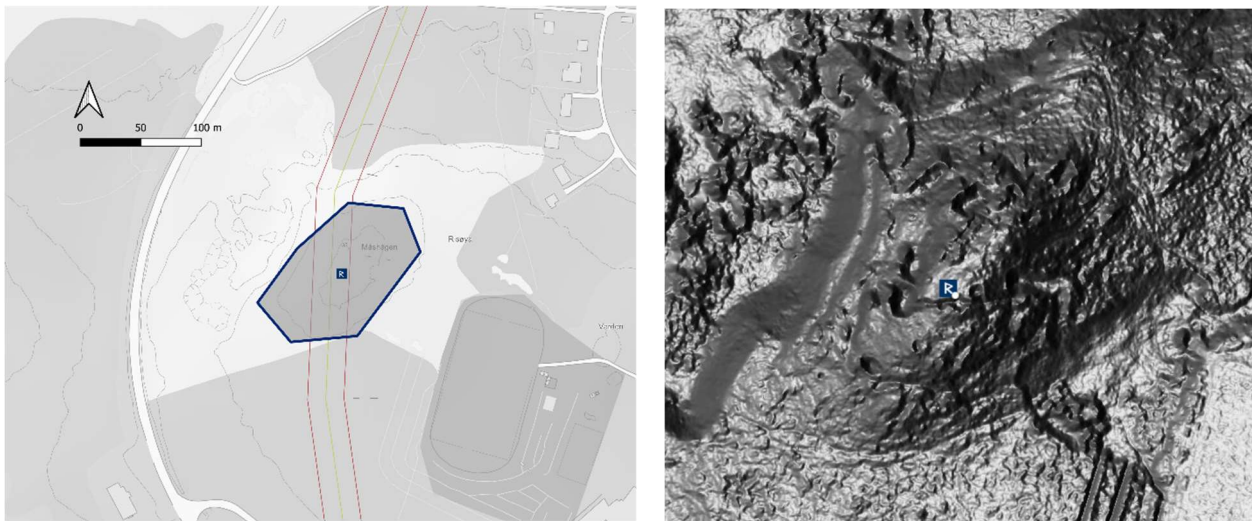
Askeladden ID	Navn	Type	Vernestatus
324071-0	Måshågen	Krigsminne	Uten vern
324070-0	Risøya/Risøyhamn	Melkegrop/kjølegrop	Uten vern

ID: 324071-0 – Er krigsminne og ligger i den planlagte kraftlinje traseen, men er ikke fredet.

Krigsminnet på Risøyhamn ligger på en liten høyde like ved bilveien i V. På høyden er det en del plantevekst, hovedsakelig skog. Omringende terreng består i stor grad av myr. Mot Ø er det boligbebyggelse og annen infrastruktur. Det var fra tidligere befaringer registrert groper med uavklart vernestatus, disse viste seg å være skytterstillinger. For å avverge fremtidige spekulasjoner angående disse groper ble krigsminnet registrert, og de er ikke fredet.

ID: 324070-0 - Kjølegrop eller melkegrop, som er anlagt på en tørr forhøyning noe som er uvanlig, gropen er vannfylt, men det har regnet mye i perioden før befaring. Det ligger flere Tyske

skytterstillinger i umiddelbar nærhet til kjølegropen og vi tolker det som kjølegropen er anlagt under andre verdenskrig samtidig med skytterstillinger. Kjølegropen måler 43 cm x 43 cm og 37 cm i dybde. Gropa er fylt med vann og er steinbelagt i bunnen. Kulturminnet er ikke fredet.

Figur 10. Krigsminne på Måshågen.

3.10 Rishågen

Askeladden ID	Navn	Type	Vernestatus
324073-0	Rishågen	Árran	Automatisk fredet

ID: 324073-0. To mindre árran ligger mellom større jordfaste steiner/steinblokker i NNØ, SSV og NV, som danner ly. Mellom steinene er det en lun flate på 8 x 3 m orientert NNØ-SSV, som skråner svakt mot N.

Stratigrafi jordborprøver:

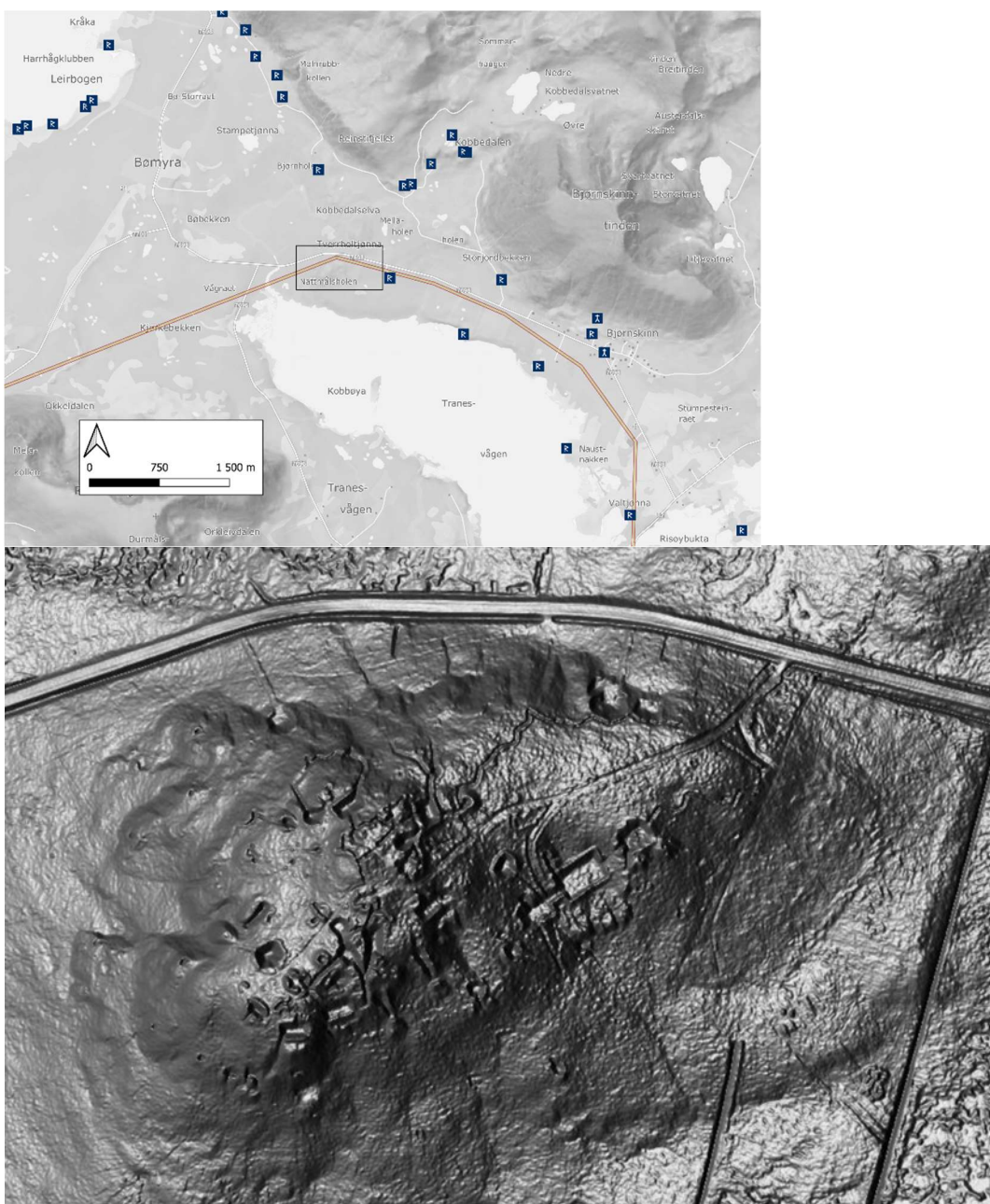
Prøve 1: Øverst 5 cm er torv og grus, mellom 5 og 8 cm ned er det brun jord og grus. Fra 8 til 14 cm ned er det brun jord i blandet trekull.

Prøve 2: Øverste 10 cm er torv / jord, under dette er det 2 cm trekullholdig jord.

Trekullet dateres til førromersk jernalder, mellom år 195 til år 53 f.Kr. Kulturminnene ligger ca. 21 m V for traseen. Kulturminnet er automatisk fredet.

3.11 Nattmålsholen

Ved Nattmålsholen fant vi en nedgravning / forsenkning som vi tolket som skyteskul fra andre verdenskrig. Haugen ligger SV for selve Nattmålsholen. Etter å ha undersøkt LiDAR for å finne ut av om nedgravningen sto alene eller om den var del av en større lokalitet, fant vi at hele haugen består av flere større og mindre nedgravninger/forsenkninger. Her har det trolig vært mye aktivitet under andre verdenskrig. Krigsminnene er ikke registrert i Askeladden og er uten vern.

Figur 11. Krigsminne ved Nattmålsholen.

3.12 Brynlifjellet / Brynliskaret

Askeladden ID	Navn	Type	Vernestatus
323438-0	Brynliskaret	Varde	Uten vern

ID 323438-0: Antagelig moderne merkestein (uten mose) ved heller. Ingen trekull, men brent jord ved merkesteinen. Heller vendt NV-SØ. Moderne merkestein består av en mellomstor grå stein i bunnen, to flate brune steiner i midten, og en mellomstor grå stein øverst. Ligger 1.5 m VNV for heller.

3.13 Melrabben trafostasjon – Alsvåg

Askeladden ID	Navn	Type	Vernestatus
322913-0	Melen	Revebås	Uten vern

Traseen går hovedsakelig over åpne myrer og over en del dyrket mark samt over deler av Alsvågvannet. Det er fra tidligere kjent samiske gammetufter ved Sørvågmelen ID: 101162 og 101866, begge ligger utenfor traseen. I nærheten traseen ble det funnet ett kulturminne.

ID: 322913-0: Revebås på 147 x 53.5 cm og 37 cm høy. Ligger inntil større jordfast stein mot S. Kasse bestående av planker med 5 cm mellomrom. Hengsler og spiker ser ut til å være galvanisert og ut fra dette kan muligens dateringen være 1950-1960-tallet. Kulturminnet ligger 17 m fra traseen og er ikke fredet.

4 Konklusjon

Langs traseen ble det påvist 13 automatisk fredete kulturminner, 2 kulturminner med uavklart vern og 16 ikke-fredete kulturminner. Samtlige kulturminner funnet under denne befaringsen er lagt inn i den nasjonale kulturminnedatabasen Askeladden / kulturminnesøk; deriblant en del automatisk fredede kulturminner som ligger rett utenfor traseen. I forbindelse med anleggsarbeidet er det derfor viktig å sjekke opp databasene slik at automatisk fredete kulturminner ikke på noen måte skades.

4.1 Berørte kulturminner

Følgende seks automatisk fredede kulturminner som ble funnet blir direkte berørt da de ligger i traseene.

ID: 323918-1 – Gammetuft.

ID: 323918-2 – Gammetuft.

ID: 323609-0 - Árran datert 782 – 882 e.Kr.

ID: 324063-0 - Ildsted / árran datert 1427 – 1450 e.Kr.

ID: 323433-0 – Melkegrop.

ID: 323606-0 - Melkegrop.

Gammetuftene ID: 323918-1 og 323429-2 ligger på Tranes like ved planlagt ilandføring av sjøkabel. Her vil det være enkelt å forskyve ilandføringspunkt for å kunne gå klar av disse to kulturminnene, dette må gjøres i nær dialog med sametinget.

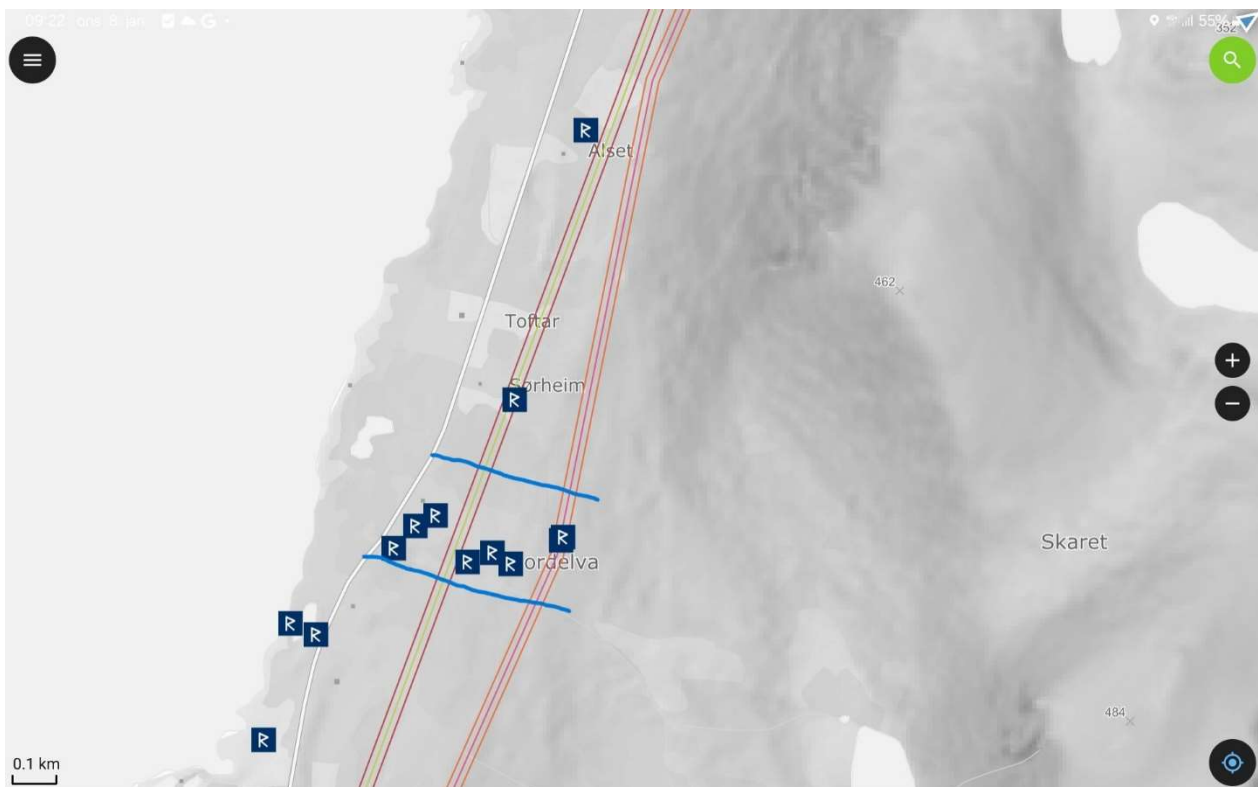
Árran ID: 324063-0 (sør for Åkenes) og 323609-0 (Langvatnet) ligger begge inntil store steiner og dermed i utgangspunktet beskyttet. Lokalitetene vil derfor neppe være i fare ved eventuell anleggstrafikk, og så fremst det ikke planlegges stolper i umiddelbar nærhet og det sprenges i området ligger disse beskyttet. En endelig avklaring av plassering av stolper, eventuell sprenging og anleggstrafikk for fremføring av materiell og utstyr til linjebyggingen vil måtte skje i nær dialog med Sametinget.

Melkegropene ID: 323606-0 (Vedneset / Forfjorden) og 323433-0 (Lapphágen / Hognfjorden) er imidlertid svært utsatte for overkjørsel av anleggsmaskiner da ligger åpent til og vil bli ødelagt ved overkjørsel eller ved at det planlegges master / stolper nær dem. Om traseene hvor disse ligger blir valgt ut for utbygging må det søkes dispensasjon til Sametinget for disse kulturminner.

Árran ID: 323608-0 (Finneset / Forfjorden) ligger 14 m fra traseen, dette ligger åpent til på et tørt smalt belte over myr hvor traseen er planlagt, akkurat dette tørre belte vil være naturlig for anleggsmaskiner å benytte for å unngå myra, derfor anser via at også dette kulturminne kan ligge utsatt til.

4.2 Buksnes

For området på Buksnes litt sør for Nordelva og halvveis til Sørheim er det registrert mange kulturminner, og det er stor sannsynlighet for uoppdagede automatiske fredede kulturminner i samme område, vi vil derfor oppfordre tiltakshaver og unngå å settes opp master / stolper i dette området. Strekingen er ca. 200 m. Siden typisk spenn er ca. 200-300 m (Kapittel 1.1) bør det med planlegging være mulig. Kart nedenfor viser omtrent område hvor vi ser for oss at det ikke settes opp master, innenfor de to blå stek.

Figur 11 Kulturminner i Buksnes i ett 200 m belte markert med 2 blå strek

4.3 Endringer og justering av planlagte traseer

Vi gjør avslutningsvis oppmerksom på at eventuelle endringer og justeringer av planlagte traseer i alle tilfeller må avklares med Sametinget. Sametinget forutsetter også at tiltakshaver har dialog med oss i forbindelse med eventuell sprenging og anleggstrafikk for fremføring av materiell og utstyr til linjebyggingen.

Tromsø 07.02.2025

Tor-Ketil Krokmyrdal

Kilder

Bergverkshistorie. *Jernvinna*: Bergverkshistorie - Bergverk - Historie Lest 18.11.2024

Borgos, J. I. (2004). *Andøy bygdebok: bind III. Andøy: Andøy Kommune*.

Borgos, J. I. (2020). *Samer ved storhavet*. Stamsund: Orkana forlag.

Friis, J. A. *Etnografisk kart over Finnmark (og Troms)*: Friis: Finnmarken amt 1861 Lest 20.11.2024

Jørgensen, R. (2013) Forhistorisk jernproduksjon i Nord-Norge – Få, enkeltstående eksperimenter eller toppen av et isfjell? *Ovnstypologi og ovnskronologi i den nordiske jernvinna. Jernvinna i Oppland. Symposium på Kittilbu, 16-18 juni 2009*, Borse Haraldsen, T. H. Larsen, J. H. og Rundberget B (Red). S 73 – 82.

Sjøli, R (2008) Fra Gamme til trehus. I *arkitektur i Nord-Norge*. Red Hegstad, S.

Sjøli, R. (2016) Byggeskikk I Sápmi. Karasjok: ČálliidLágádus (ForfatterensForlag).

Qvigstad, J. K. (1929) Lappiske eventyr og sagn fra Lyngen II 09 fra Nordland, Volume 4.